

Mario Grčević, lingvist

MUKE HRVATSKOGA JEZIKA U NJEMAČKOJ SLAVISTICI

Prije 1991. na mnogim se njemačkim slavističkim lektoratima hrvatski nazivao srpskohrvatskim, a danas već imamo lektorate na kojima se hrvatski predaje samo pod hrvatskim imenom. Lektorati na kojima se hrvatski još naziva srpskohrvatskim postaju sve malobrojniji. To je u skladu s činjenicom da se broj jezikoslovaca što smatraju da hrvatski književni jezik kao zasebna i samosvojna cjelina ne postoji, u posljednje vrijeme, nakon raspada Jugoslavije, drastično smanjio. Iako moramo biti strpljivi, ujedno moramo podupirati ideju uvođenja kroatistike kao studijske predmetne skupine na pojedinim njemačkim slavističkim katedrama

mljeko da je srpskohrvatski. Senzibiliziran za takva pitanja iz JNA, javio sam se za riječ i pitao za hrvatski. Predavač se zbrenuo i nadodao da je *mljeko* hrvatski. Kratko nakon toga ipak je ponovio istu priču s drugim parom riječi, a ja sam se opet javio i opet pitao za hrvatski. Vidjevši da je predavač izživčan i čuvši žamor među studentima, objasnio sam da sam se tek prije nekoliko tjedana došlo iz Jugoslavije te da ondje nikada nisam čuo da se hrvatski zove srpskohrvatskim, a srpski srpskim. Prokomentirao sam da njegova oba naziva zapravo znače *srpski*. Moje su izjave bile očigledno shvaćene kao odraz navodnoga hrvatskog jezičnog nacionalizma, slično kao u JNA. Užasno sam se osjećao jer sam osjetio veliku napetost, koju nisam htio izazvati. Ti i drugi slični doživljaji izrazito su me smetali i bili mi nerazumljivi pa sam ih htio shvatiti i u budućnosti sprječiti, a u tu sam ih svrhu počeo proučavati. Čitajući relevantnu literaturu, nailazio sam na sve veći broj neistina, poluistina i tendencioznih prikaza o Hrvatima i njihovom jeziku. Ujedno sam se počeo zanimati za pojedine kroatističke teme, ponajprije za hrvatsku jezičnu povijest. Tako je započeo moj kroatistički rad, a na njegovim

isto tako ni njihove glotogeneze. Do kakvih sve problema pri razgraničavanju zasebnih jezika može doći, vidi se i pri sagledavanju graničnih govora međusobno bliskih jezika. Sjetimo se samo problematike s hrvatskim kajkavskim govorima, koje je slavistika vrlo dugo pokušavala proglasiti dijelom slovenskog jezika, iako je zapažala da s time nešto nije u redu. U današnje vrijeme pogotovo laici misle da se zasebni jezici mogu međusobno razgraničavati pomoću kriterija sličnosti i međusobne razumljivosti. Vjeruju da svi oni koji se donekle razumiju govore jednim jezikom, a oni koji se ne razumiju, različitim jezicima. Tako misle i neki lingvisti koji u obzir uzimaju samo jezike kao što su npr. francuski, engleski i njemački. Neki se Nijemci s kojima sam razgovarao o hrvatskome i tzv. srpskohrvatskome pozivaju na švicarski njemački idiom i kažu, vidite kako su tu velike razlike, a ipak je riječ o jednom jeziku. Argument da Hrvati govore hrvatskim pojedini odbaču pozivajući se i na Austrijance, koji nisu Nijemci, a ipak govore njemačkim jezikom. Kad netko znađe samo za takve slučajeve i kad srednjojužnoslavensku jezičnu situaciju uspoređuje samo s njima, teško ga je uvjeriti da nije u pravu. To ne treba čuditi dok je riječ o laicima, no kad se navedenim argumentima služe lin-

danas bio zasebnim jezikom, a slovački i češki jednim. Takav način sagledavanja češko-slovačkog jezičnog pitanja ionako je postojao, a zanimljivo je i to da su neki jezikoslovci u 19. stoljeću i romanske jezike pokušavali sagledavati kao jedan jezik s nekim varijantama. Činjenica da je situacija s češkim i slovačkim danas takva kakva jest nije odredio netko tko je češko-slovačku situaciju uspoređivao s njemačkom, ili proučavajući međusobnu razumljivost njihovih govornika, nego je lingvistika naprosto prihvatila stanje na terenu. To se stanje pak oblikovalo u odnosu na književnojezične integracije i ono što neki jezikoslovci zovu povijesno uvjetovanom samoprocjenom nositelja jezika. Kad se govori o takvim pitanjima, ponekad se tumači kao da je riječ isključivo o težnji pojedinih jezičnih zadržavatelja da se odvoje od svojih susjeda. Pri tome se spominju i nekakva plemena u afričkim zemljama i Amazoni koja tvrde da govore različitim jezicima, iako je lingvistima teško pronaći veće strukturalne razlike između njihovih jezika. Rekao bih da hrvatsku jezičnu situaciju s takvim primjerima ne treba uspoređivati i da oni koji to čine griješe. Hrvatski su pisci naime stoljećima pisali onako kao što su pisali, a nisu pri tome uzimali u obzir svoje srpske susjede, isto kao ni oni njih. Ipak su obje strane do 19. stoljeća imale jasno odvojene, tipološki različite književne jezike. Dakle, ne mora uvijek biti riječ o nekakvim separacijama jezičnih zajednica, nego i o specifičnim kulturološkim integracijama kao rezultatu različiti okolnosti u kojima se neka jezična zajednica nalazi, a pri tome može, naravno, igrati ulogu i jezik susjeda. Bez obzira na sva ta pitanja, današnje situacije kao što je s hrvatskim i srpskim, a tu je i bošnjački i cmogorski, vjerojatno nema nigdje na svijetu, ona je jedinstvena i zbog toga mnogim suvremenim cima nejasna, pogotovo onima, kao što sam već rekao, koji je pokušavaju poistovjetiti s njemačkom jezičnom situacijom. Ipak, što se priznavanja hrvatskoga kao samostalnog jezika tiče, rekao bih da je danas situacija na njemačkom govornom području mnogo bolja nego prije desetak godina.

Zanimljivo je da čak i neki Hrvatskoj skloni njemački publicisti i povjesničari nisu voljni priznati hrvatski kao poseban jezik, nešto kao što su slovački ili makedonski. Čak i oni upotrebljavaju u odnosu na hrvatski gotovo zaboravljivi pojam *varijante*, premda ne osporavaju Hrvatima pravo da svoj jezik nazivaju svojim imenom. Može li se pojam *varijante* uopće uzeti ozbiljno?

— Oni koji danas govore o hrvatskome kao nekakvoj varijanti, čine to uglavnom bez potrebnih definicija, imajući na umu samo sličnost suvremenoga hrvatskog i srpskoga književnog jezika, a što ta sličnost znači, već sam rekao. Neki o varijantama govore zato što se svi srednjojužnoslavenski književni jezici temelje na štokavskome narječju, čime čine jednu posebnu cjelinu. Iako je tako, znanost ipak mora diferencirano sagledavati odnose i zaključke dobivene na jednoj razini gledanja ne smije paušalno protezati na druge razine gledanja. Što se tvrdnje o varijantama tiče, mislim da je problem upravo u tome jer se zapažanja s jedne razine gledanja paušalno prenose na druge. Oni koji su se u njemačkoj slavistici intenzivnije bavili modelima varijantnih odnosa među zasebnim jezicima, kao što je npr. Roland Marti, ustanovili su da model varijanta nije pri-

Najbolje što je u Hrvatskoj poduzeto za ispravljanje raznih zabluda o hrvatskim jezičnim promjenama mogućnost je da svatko na Internetu besplatno može postavljati propite u Hrvatskome nacionalnom korpusu. Zahvaljujući tom korpusu i njegovoj dostupnosti, ne mogu se o određenim jezičnim promjenama iznositi paušalne

tvrdnje i neistine i nadati se da ih nitko ne može opovrgnuti. Rekao bih stoga da je Hrvatski nacionalni korpus iznimno vrijedna stvar i da autori moraju ustrajati pri daljem poslu, iako je težak i kratkoročno nezahvalan

tražio da umjesto *lijevo* kažem *levo*, a umjesto mojeg lokalnog *gumba* i *deke* htio je čuti *dugme* i *čebe*. Pri svojim napucima kako da govorim, isticao je da je u armiji zvanični jezik srpskohrvatski, pa i Grčević treba da govori zvaničnim jezikom. Objasnio sam mu da su *gumb* i *deka* hrvatske riječi jer sam s njima odrastao, a da iza *srpski* u *srpskohrvatski* stoji *hrvatski* — dakle, da imam pravo ostati pri *gumbu* i *deki*. Na to mi je uzvratilo da to ipak nije srpskohrvatski i prijavio me pretpostavljenom časniku, valjda zbog navodnoga hrvatskog jezičnog nacionalizma. Časnik me je, istina, pozvao na razgovor, no za mene i za moje *gumbe* i *deku* sve je povoljno završilo. Čuo sam da su neki drugi iz mojeg naraštaja u JNA zbog sličnih problema potkraj osamdesetih vrlo loše prolazili. Nakon što su me u vojsci naučili da hrvatski i srpskohrvatski/srpski nisu isti jezik, došao sam 1988. u Njemačku. Ondje sam na jednom predavanju od njemačkog predavača za *mljeko* čuo da je to srpski, a za

samim počecima nalazim se još i danas. Što se tiče one neutemeljene paušalne zamjerke o hrvatskom jezičnom nacionalizmu, ona se i danas primjenjuje u razne svrhe.

Više puta doživljeli smo da je njemačkim sugovornicima teško u nekoliko generacija objasniti zašto je potrebno priznati znanstvenu istinu da su hrvatski i srpski, doduše, dva slična, ali ipak posebna jezika. Kako biste to protumačili?

— Mislim da je riječ ponajprije o dvama glavnim čimbenicima koji to uvjetuju, o tradiciji u kojoj se umjesto hrvatskoga govorilo o srpskohrvatskome i o pitanju kako se određuju zasebni jezici, što se posljednjega tiče, znanost do sada nije pronašla jednoznačne lingvističke kriterije prema kojima bi univerzalno mogla razgraničavati pojedine idiome na zasebne jezike. Konkretno je jezične situacije u kojima se pojedini jezici nalaze izrazito su različite i ne mogu se međusobno poistovjetivati, a

Mario Grčević (1969, Varaždin) znanstveni je suradnik na Sveučilištu u Mannheimu. Znanstvene radove objavljuje u Hrvatskoj i inozemstvu («Jezik», «Die slawischen Sprachen»). Objavio knjigu pod naslovom *Die Entstehung der kroatischen Literatursprache (Nastanak hrvatskog književnog jezika)* u renomiranoj nakladnoj kući Böhlau (Köln, Weimar, Beč). Najmlađi je dobitnik nagrade Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti (1999).

Čitajući niz vaših najnovijih radova i vašu knjigu *Die Entstehung der kroatischen Literatursprache (Nastanak hrvatskoga književnog jezika)* koju je 1997. izdala ugledna naklada Böhlau, zapitao sam se što vas je potaknulo da se u Njemačkoj bavite hrvatskim jezikom. Kako ste se upustili u pustolovnu njemačke kroatistike i zašto?

— U tu sam se avanturu upustio slučajno, najviše zahvaljujući nekim njemačkim slavistima i mome desetiniku u JNA. Desetnik je bio iz Peći, a ja sam u njegovoj postrojbji bio jedini Hrvat. Jezično me htio prekrstiti pa je npr.

Interview

